

11, Psychomotorický vývoj dítěte v období batolete. Neverbální komunikace, její význam v komunikaci a využití ve zdravotnické praxi.

OBDOBÍ BATOLETE

– Od 1 roku do 3 let

– Nejdůležitějším vývojovým úkolem tohoto období je podle E. Eriksona **vytvoření autonomie proti studu a pochybám**

Tělesný vývoj

– **Zpomaluje se růst i zvyšování hmotnosti** (vyroste asi o 20 cm – ve dvou letech dosáhne zhruba polovinu své výšky v dospělosti, ke konci období váží 15-20 kg)

– Přetrvávají **nerovnoměrné proporce těla** (velká hlava, boubelaté tělo), **dokončuje se vývoj mléčného chrupu**

Motorický vývoj

• **Hrubá motorika**

– Zdokonalení chůze – samo se rozejde, umí se zastavit bez přidržení, jistější chůze i po nerovném terénu, padá zřídka

– První pokusy o běh (strnulý o široké bázi), postupně zvládá chůzi po schodech, poskočí na obou končetinách, skoky z malé výšky, podlézání, přelézání, stoj na jedné noze, dřep, chůze po špičkách,...

– Od 3 let tříkolka, počátky plavání, lyžování, bruslení,...

– Typická motorická instabilita (batole nevydrží chvíli v klidu), riziko úrazů

• **Jemná motorika**

– Zdokonaluje se, klešťový úchop, úchop drobných předmětů

– Hra s kostkami – stavění dle předlohy, staví vlak, věž, most; vkládání hraček do otvorů, navlékání větších korálků

– Práce s tužkou a papírem – v kresbě **fáze skvrn, čmárání a čárání**; na počátku spíše mávání a tlačení tužkou na papír, první pokusy často přesahují plochu papíru, pohyb vychází z ramena, kolem 3. roku pokus o napodobení kruhu; batole zvládne obracení listů v knize, trhání a mačkání papíru

– Sebeobsluha a pomoc v domácnosti – kolem 15. měsíce jí samo lžičkou a bryndá, ve 2 letech skoro bez bryndání, češe se, čistí si zoubky, spolupráce při oblékání od 1 roku, do konce období se naučí oblékat skoro samo (rozepne zip, knoflík, natáhne kalhoty, ještě neumí zavázat tkaničky); pomáhá uklízet (umývat nádobí, luxovat...)

– Postupně lze posoudit lateralitu (pravorukost/levorukost)

Vnímání

• **Zrak** – koncem 3. roku umí rozlišit a pojmenovat 4 základní barvy (červená, zelená, žlutá, modrá), zlepšuje se vnímání prostoru (odhad vzdálenosti, výšky a hloubky), vnímání je celostní (neumí rozlišit detaily), začíná se zrakem hrubě orientovat v čase

• **Sluch** – důležitý pro vývoj řeči, jak na dítě mluví dospělí, bude pravděpodobně mluvit i dítě (správná výslovnost, srozumitelně, správně česky), batole umí sluchem rozlišit naše emoční naladění

• **Čich** – učí se rozlišovat a pojmenovávat jednotlivé pachy

• **Chut'** – smíšená strava, mohou se objevit projevy odporu k novým jídlům, důležité omezit/vynechat sladkosti, příliš kořeněná a slaná jídla

• **Hmat** – ústa zůstávají velmi citlivou oblastí, vnímá všechny kvality

Pozornost

– Prodlužuje se **bezděčná pozornost** – batole ve 3 letech vydrží u aktivity, která ho zaujme asi 30 minut

– Prodlužuje se i **záměrná pozornost** – ve 3 letech asi 10 minut, větší je, pokud se podněty střídají

– Zvětšuje se rozsah pozornosti, rozdělování pozornosti mezi podněty, přenášení pozornosti

Paměť

– Převládá **bezděčná paměť, úmyslná paměť** – učí se básničky, písničky, říkadla (důležité je časté opakování)

– Batole si nepamatuje zážitky do dospělosti, jen ty velmi citově silné

Představivost

– Na základě paměti si vybaví konkrétní věc, aniž by ji vidělo

– Na základě čtení pohádek se začíná vytvářet **nereálná fantazie**

Myšlení

- Kolem 18.-24. měsíce se ukončuje fáze senzomotorické inteligence a začíná etapa **symbolického a předpojmového myšlení** (trvá asi do 4 let)
- Od 2 let si dítě dovede představit nějakou činnost a její výsledky, aniž by ji muselo skutečně provádět (**příčinné myšlení** – co, jak a proč, **řešení problémů vhladem**), nemusí řešit problémy metodou pokus-omyl
- Vytváření **předpojmů** na základě poznání trvalosti objektů (existují, i když je právě nevidí) – dítě pomocí slov označuje tyto objekty a začíná řeč používat k myšlení (s rozvojem myšlení lze pozorovat počátky **symbolické hry**)

Řeč

- **Rozvoj po stránce kvantitativní** – zlomové období v 2. polovině 2. roku (dítě začíná chápat symbolický význam – každá věc má své jméno); roste počet slov, kterým rozumí (pasivní slovní zásoba) i které používá (aktivní slovní zásoba), do 2 let se objevuje tzv. dětský žargon (rozumí jen rodiče), ve 2 letech umí 200-300 slov, ve 3 letech 700-900 slov, častá je otázka „co je to?“
- **Rozvoj po stránce kvalitativní** – do 1,5 roku neohebná řeč, ve 2 letech jednoduché věty ze 3-4 slov, od 3 let hovoří běžně ve větách, souvětích (nemusí být gramaticky správné, řeč je artikulačně nečistá – šišlání, neumí ř apod.)
- Do 2 let o sobě batole mluví ve 3. osobě, začátkem 3. roku **začíná používat slovo „já“ k označení sebe**
- Můžeme se setkat s **mutismem** – selektivní (dítě nechce mluvit jen s někým) x úplný (nechce mluvit s nikým)

Emoce

- Vznikají rychle, prudce, jsou intenzivní, střídají se („smích a pláč v jednom pytlí“), rychle odeznívají, batole je neumí ovládat
- Dochází ke **vzniku nových citů** – radost z činnosti, která vyžaduje námahu, podporuje zvědavost; radost z očekávání (někdo se vrátí domů)
- **Rozvoj vyšších citů** – rozumových (touží poznat něco nového), etických (respektování zásad, pravidel), estetických (radost z pěkných věcí), sociálních (sympatie x nesympatie, soucit, citový vztah k sobě samému – nelibě nese výsměch, nespravedlivý trest)
- Přetrvává větší citlivost pro vznik strachu, separační úzkost
- Kolem 3. roku si **uvědomuje vlastní já**, svoji identitu – spojeno s prožitkem nezávislosti, samostatnosti

Vůle

- Začíná se výrazněji projevovat a současně se začíná objevovat **vzdor** (dítě se přechodně stává výchovně problematické) – **období vzdoru**
- Dítě usiluje o **samostatnost** („já sám“) – dítě při stanovení cíle prožívá určité napětí, pokud je cílové chování zmařeno, tenze přetrvává a objeví se jako vzdor aktivní (křik, kopání...) x pasivní (negativismus), obvykle trvá jen krátce
- Rodiče by měli dítěti vysvětlit překažení cíle (dítě od cíle samo ustoupí a napětí vymizí), příp. převést na jiný cíl, který může dosáhnout, autoritativní zakázání cíle je nevhodné
- Rodiče by měli v tomto období chápat a tolerantní, zároveň však **jednotní a důslední ve výchově**
- Pokud dítě dosáhne cíle, je důležitá **pochvala** (vytváření zdravého sebevědomí), cíle by dítě mělo dosáhnout samo

Sociální vztahy

- Přetrvává **silná závislost na jedné osobě** (matce)
- I krátké odloučení **vyvolává úzkost s projevy**:
 1. Protestu – dítě křičí, volá, čeká, že matka přijde
 2. Zoufalství – dítě pomalu ztrácí naději, je zoufalé, odvrací se od ostatních, odmítá navázat kontakt, odmítá hračky,...
 3. Odpoutání se od matky – potlačuje touhu po matce, připoutává se k jinému dospělému, event. k věcem
- Dnes už možnost **hospitalizace dítěte s matkou, seznamování s lékařským prostředím** – výkony formou hry (dítě píchá panence injekci)
- Při dlouhodobém odloučení bez kvalitní péče může dojít k **opoždování ve vývoji až regresu** (návrat na nižší vývojovou úroveň)
- Batole se postupně samo začne vzdalovat od matky, dochází k **rozšiřování soc. vztahů**
- Při narození sourozence může batole **žárlit** (vhodná je příprava na sourozence a aktivní zapojení do péče, rodiče by měli batoleti věnovat stejnou pozornost jako před narozením sourozence)
- Vztahy k druhým dětem probíhají do 3 let nejčastěji na úrovni tzv. **paralelní hry** (hrají si vedle sebe), od 3. roku se ve hře začíná objevovat **spolupráce**

Hra

- **Manipulační**
- **Konstruktivní** – kostky, stavebnice
- **Napodobivé** – jak dělá pejsek, kočička (např. při prohlížení knížky)
- **Pohybové** – spojená s říkankami
- **Úlohové** – hra „na něco/někoho“ (např. na maminku, prodavače)
- **Počátky hry společenské** – batole neumí respektovat pravidla
- Při hře nutná **přítomnost dospělého**, hra = aktivita, práce, vytváří se sebedůvěra, důležitá je **pochvala**

Návyky a zlovyky

- Návyky se tvoří hlavně nápodobou dospělých, pravidelně se opakují, dítě chce vše dělat samo, musí **pochopit důvod chování** (proč si mýt ruce, čistit zoubky apod.), důležitá je **pochvala**
 - Návyky se vytvářejí **ve spánku** (potřeba spánku asi 12 hodin v noci a 2-3 hodiny po obědě, mělo by mít svou postýlku, pozor na strach ze tmy, postupné odnaučování dudlíku; NE spaní s rodiči, ponocování, TV), **vyprazdňování** (během 2. roku života se učí aktivnímu udržování tělesné čistoty, začínají si potřebu uvědomovat, vyjadřovat ji slovy a kontrolovat svěrače), **hygieně**, **stravování**, **soc. chování** (ve vztahu k ostatním lidem se objevuje prosociální chování – ochota pomoci, soucit, ohled, poděkování, pozdravení,...)
-

NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE

- Souhrn mimoslovních sdělení, která jsou vědomě nebo nevědomě předávána člověkem jiné osobě nebo lidem

Proxemika

- Vzdálenost mezi komunikujícími
 1. Intimní zóna – do 0,75 m (nejbližší lidé)
 2. Osobní zóna – do 1,20 m (osobnější rozhovory; „**tanec boxerů**“ – přibližování se a oddalování zúčastněných osob, každý má jinou velikost osobní zóny)
 3. Sociální zóna – do 3 m (např. úřední jednání)
 4. Veřejná zóna – nad 3 m (např. řečník-posluchači, divadlo-jeviště)
- Velikost zón je velmi individuální, závisí na: **pohlaví** (muž naruší osobní zónu ženy – obtěžování), **věku** (děti mohou narušovat osobní zónu dospělých), **temperamentu** (introverti mají větší osobní zónu než extroverti), **kultuře**, **etniku**, **náboženství**,...

Posturologie

- Sdělování postojem těla
- Vyjadřuje míru jistoty a sebevědomí člověka
- Vyjadřuje **prosociální chování** (přátelský postoj) x **hostilní chování** (nepřátelský, agresivní postoj)
- Postavení těla může být **souběžné** (účastníci rozhovoru jsou v podobném postavení) x **nesouběžné** (jeden z účastníků v dominantním postavení)
- **Příklady**: zkřížené HK a DK (nekomunikativní postoj, nové prostředí, nejistota), ležerní postoj (opíráme se o něco; uvolnění nebo nezájem), ruce v bok (agrese, zlost), ruce v kapsách (neúcta, drzost), přešlapování (nejistota), v sedě mírný předklon (soustředění se), v sedě DK vedle sebe a ruce na kolenou (plachost, nejistota),...

Kinezika

- Sdělování pohybem těla
- **Pohyby se skládají z**: bodových činností (např. uchopení předmětu), pohybových sekvencí (sledujeme cel pohybový děj, např. podávání ruky, oblékání), pohybové prezentace (pohyb po určitou dobu, např. od vstupu do ordinace až po odchod)
- **Sledujeme**: rozsah pohybu (do šíře prostoru, závislé na temperamentu), počet pohybů (zvýšený počet – napětí), různorodost pohybů (člověk agresivní x nejistý)

Haptika

- Sdělování prostřednictvím doteku
- Dotečky **přímé** x **nepřímé** (přes oděv) / **profesionální** (masér, lékař) x **neprofesionální** / **přátelské** x **nepřátelské** x **společenské** (podání ruky) x **láskyplné** (v rodině) x **erotické**
- **Podání ruky**: silný hrubý stisk (dominance, agresivita, nepřátelskost) x slabý stisk („leklá ryba“, nejistota, nerozhodnost)
- Při haptickém vyšetření je důležité pacienta předem upozornit, haptickým projevem nesmíme působit bolest

Gestika

- Sdělování pohybem nejčastěji ruky a hlavy
- **Gesta** – pohyby sociálně naučené; závisí na temperamentu, národnosti,...
- Gesta **ilustrativní** (doprovázejí řeč) x **sémantická** (významová; přímo tlumočí slova nebo fráze) x **akustická** (např. luskání prstů)
- **Příklady**: ruka – nahoře hřbet ruky (gesta moci), nahoře dlaně (gesta kooperativní); hlava – kývání ano/ne, ruka na tváři (zájem, uznání), chytání za nos (rozpaky), masáž hřbetu nosu (přemýšlení),...

Mimika

- Pohyby obličejových svalů a orgánů na obličeji
- Vyjadřují **emoce** – štěstí, radost, smutek, překvapení, zlost, strach, klid, spokojenost, nespokojenost, zájem,...
- Hrané emoce – většinou snadno rozpoznatelné; delší, intenzivnější než pravé
- Úsměv může mít více významů – radostný, agresivní, rozpačitý, ironický, výsměšný,...
- Na mimický projev bývají velmi citliví lidé labilní, nevyrovnaní

Pohled a oční kontakt

- Poskytuje nejrychlejší zpětnou vazbu
 - Normální délka pohledu cca **3 sekundy** (**krátký** – nezáměr o komunikaci; **dlouhý** – přátelství, zájem x agrese, od cizích lidí nepříjemný; **velmi dlouhý** („civění, zírání“); **žádný** – lhostejnost, šok po sdělení nepříjemné zprávy...)
 - Oči by měly být **ve stejné rovině**, při rozhovoru bychom se měli do očí dívat více jak 50% doby
 - Pohled **vyhýbavý** (znak nejistoty, špatného svědomí) x **těkavý** (nervozita) x **hodnotící** (přivřené oči) x **nepřítomný**,...
 - Odklon pohledu **dolů** (vina, pocit méněcennosti, submisivita) x **do boku** (nezávislost, odolnost) x **nahoru** (vzpomínání, zasnění)
-